

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

ISZT FERENC ERDÉLYI TANÍTVÁNYAI

SIMAY ROZÁLIA, LISZT FERENC ÖRMÉNY-MAGYAR TANÍTVÁNYA

Az Erdélyben meghonosodott örmények kulturális életéről igen keveset tudunk. Mivelből kimenekülve az ottani üldöztetések elől, a XVII. sz. derekán¹, az erdélyi magyarság etébe hamarosan, jószívvel vettek részt², fokozatosan és egyértelműen a magyar nyelv- z, irodalomhoz, kultúrához kapcsolódva³. A befogadó nemzet közismert toleranciája is ösegítette beolvadásukat. Az egész folyamatról igen eltérő adatokat őriz nemcsak a leg- öbbi összefoglalás, hanem még a korabeli irodalom is⁴. Az erdélyi örménység asszimilá- dása rendkívül gyorsan történt, de nem letelepedésüktől kezdve folyamatosan, hanem a olgárosodás azon fokától, mely gazdasági, társadalmi föllendülésüket biztosítani tudta⁵. y a múlt században, a már rég ismert tevékenységek — kereskedelem, pénzügyek, egyes esterségek — mellett egyre többen fordultak az orvosi, jogi vagy művészi hivatás felé. zorgalmuk, pontosságuk, tudásuk, lojalitásuk egyre több erdélyi örmény-magyar fontos, emelkedő állásba juttatott és ezen irányzat az első világháború végéig nyomon követhető. Fontosnak vélem rögzíteni, hogy ezen beolvadás a magyarságba történt és csekély való- núsággértéket tulajdoníthatunk az utóbbi években román nyelven megjelent számos írás- ík, mely az erdélyi örménység a román népben, román nyelvben történt asszimilációját óbálja elhitetni. Utólag a román nyelven örmény népmeséket közlő forrásokról kiderült, gy fiktív személyek, pusztá fizikai létük sem bizonyított⁶. Ennél sajnálatosabb hogy né- ely örmény-magyar származású erdélyi művész hovatartozását is tévesen terjesztik⁷. Ze- ai téren Hollósy Kornélia esett elsőként áldozatul. A román zenetörténészek leginkább akatos István írására hivatkozva⁸, román énekesnőnek tartják őt⁹. Kevésbé ismert, de a űlt századi Nagybánya zenei életében vezető szerepet játszott Schönherr Antalné Csasz- na, kinek neve román helyesírással — Ceaus — mintegy román származását igazolandó - jelent meg¹⁰.

Az erdélyi örmény-magyarok zenei szerepének tárgyilagos fölmérését szeretné előse- gíteni kéziratos tanulmányom, mely a legfontosabb örmény származású muzikusokkal fog- lalkozik, további fölsorolástól tehát itt eltekintek.

Végül nem hanyagolható el egy összehasonlítás: úgy az erdélyi szászok, mint az örmé- yek családalapítási törekvései leginkább saját nemzetiségük zárt rendszerében valósultak eg. És ebben közrejátszottak gazdasági és nemzetiségföntartó megfontolások egyaránt. légis mennyire eltérő eredménnyel! Az örmények magyarságba való beépülése saját aka- tuk szerint, tiszta örmény családok keretében történt, míg a szászok elszigetelődő özségteremtése továbbra érvényesnek bizonyult. De a végkifejlet immár nem kétséges: örmény — immár magyar nyelvű — közösségek Erdélyben Trianon után lassan fölszá- olódtak¹¹, a szász közösségek pedig a II. világháború eredményeként létrejött szociálpo- íkai állapotok miatt kezdtek emigrálni, bizonyítva, hogy még az öntudatos izolacioniz- ust is legyőzi az intolerancia.

Az örményeket pedig, mintha utolérte volna azon türelmetlenség, mely elől menekültek toldovából 1670-ben és amely most már beteljesedett.

Simay Rozália mindenben igazolja az erdélyi örménység előbb leírt sorspályáját. Jómó- dú, reprezentatív családban született, tanulmányai a legmagasabb szinten művelték ki szü- letett zenei adottságait — tehát célszerűek. Házassága: ugyancsak egy erdélyi örmény szár- mazású férfival, ki nemcsak ügyvédként jeleskedik, hanem társadalmi vállalásai, irodalmi működése révén is közismert személyiség. Gyermekeik hasonló útra lépnek. Trianon előtt elveszíti férjét, majd korban való előrehaladtával egyidőben meggyengül életföltételeinek anyagi alapja¹², talán csak a régi jólét emlékével él.

Apja, Simay Gergely Szamosújvár nagytekintélyű polgára volt. Régi örmény családból származik, mely vezető szerepet vitt korábban is. Az 1723-ban emelt első örmény kőtemp- lom, a Salamon-templom neve Simay Salamonhoz fűződik, hálából az építésben vállalt szerepéért. Majd a Simayak nemesi rangot nyertek Simay Lukács révén 1760. május 26-án Mária Terézia osztrák császárnőtől¹³. Gergely, az apa, országgyűlési képviselő, törvényszé- ki elnök, királyi tanácsos, Szamosújvár polgármestere, egyházmegyei főgondnok¹⁴, hétszer volt a város megválasztott országgyűlési képviselője.

Simay Rozália korábbi tanulmányairól kevés adatunk van. A szamosújvári iskolák érte- sítői nem voltak hozzáférhetők, de utólagos utalást találtunk Szongott Kristóf írásában, amikor Rozália zenei sikereiről tudósít az Armenia lapjain¹⁵. Magántanulmányainak tanú- ságát lásd még Szongott Kristóf: Egy zongoraművész — Kádbébő-Simay Rozália című írásában¹⁶. Valószínű, komoly zenei képzésben részesült még 1875 előtt, bár később nem túl dicsekedve említi ennek minőségét: „nekem nagy élmény volt, hogy annyi gouvernant után végre Sipostól tanulhattam, annál nagyobb ambícióm nem is volt”.¹⁷ Leánytestvérei ugyancsak jól zongoráztak, ezt nyilvános hangversenyeken számtalanszor bizonyították Szamosújvárt, Bánffyhunyadon, Kolozsvárt. (Vö. Kolozsvári Lapok 1899. 242., MP 1874. jan. 1.)

Siposs Antal 1875. okt. 3-án nyitotta meg Budapesten a Kecskeméti u. 14. sz. alatti laká- sán „Magasabb zongora és zenészeti tanfolyam”-át¹⁸. Az iskola első éveiről Vajda Viktor, az iskola korábbi jegyzője, írt kötetnyi beszámolót, melyben igen dicsérőleg említi meg Si- may Rozália nevét. „Szorgalmas és hálás tanítványok hirdették nevét, oly tanítványok, kik akármely külföldi elsőrangú intézetnek is díszére válnának. Ilyen többek között... Simay Rozália...”¹⁹ Milyen is volt a Siposs-zeneiskola és milyen helyet foglalt el Budapest zene- életében? Simay Rozália és sok más jeles zongoraművész Siposs-matinéin aratta az első tapsokat. (A Zeneakadémia akkor még csak gyengélkedett, mikor a Sipos Antal iskola há- rom reggélyt rendez 1876-ban).²⁰ „Sipostól jön a legtöbb hazai utánpótlás évek során át Liszt akadémia osztályába.”²¹ Itt, ebben az iskolában tünteti ki magát Róza kisasszony, ve- szí észre természetszerűleg őt Liszt Ferenc is, ki a Siposs-tanítványok nyilvános föllépéseit folyton nyomon követte.

Bár az első két év nyilvános vizsgáin nevét nem találjuk, a Siposs-iskola matinéin 1876 tavaszán többször szerepel. Február 17-én Liszt: Magyar roham indulóját Keczer Ida, Zaphíry Helén, Romotsa Ilonka mellett adta elő²². Másodszorra április 10-én az Európa- szálló dísztermében rendezett Liszt-matinén a műsor 2. pontja a Don Carlos-ábránd, a 7. pontja pedig Gobbi H. Liszt-jubileumára szerzett ünnepi kantátája 4 kézre, ezúttal Batiz- falvy Ilonkával²³. E két hangverseny nyomait nem találtam meg sem a Fővárosi Lapok, sem a Pesti Napló korabeli számaiban²⁴. A fenti két hangverseny időpontja a sajtó szerint a következőképpen módosul: 1876. febr. 17. helyett — 1876. dec. 17., ezen matinén ott volt Liszt Ferenc is²⁵, 1876. ápr. 10. helyett 1878. márc. 10-én találjuk meg az említett műsort és szereplőket²⁶. Liszt ezúttal is megjelent. De a korabeli sajtóban Simay Rozália nevét más al- kalommal is olvashatjuk, mégpedig a társadalmi élet krónikájában: Szamosújvárt, a far- sang alatt részt vett a korcsolyázók bálján²⁷, Budapesten az Írók és Művészek bálján, majd a korcsolyapikniken, Kolozsvárt²⁸. Vajda Viktor szerint 1877. jan. 27-én, a Siposs Antal sa- ját lakásán rendezte matinén, a műsor első pontja Liszt Ferenc „Sz. Erzsébet legendájából” a „Keresztes vitézek indulójának” 8 kezes átiratát játszta Kövér Ilonka, Glaczk Janka, Kri- vácsy Ilona és Simay Rozália²⁹. A sajtóban ennek nyomait megintcsak nem leltem, alig 1878 januárjában találva meg a hangverseny krónikáit, Liszt és Haynald ottlétét is megem-

FANCSALI JÁNOS:

LISZT FERENC ERDÉLYI TANÍTVÁNYAI

II. SIMAY ROZÁLIA, LISZT FERENC ÖRMÉNY-MAGYAR TANÍTVÁNYA

Az Erdélyben meghonosodott örmények kulturális életéről igen keveset tudunk. Moldovából kimenekülve az ottani üldöztetések elől, a XVII. sz. derekán¹, az erdélyi magyarság életébe hamarosan, jószívvé vettek részt², fokozatosan és egyértelműen a magyar nyelvhez, irodalomhoz, kultúrához kapcsolódva³. A befogadó nemzet közismert toleranciája is elősegítette beolvadásukat. Az egész folyamatról igen eltérő adatokat őriz nemcsak a legutóbbi összefoglalás, hanem még a korabeli irodalom is⁴. Az erdélyi örménység asszimilálódása rendkívül gyorsan történt, de nem letelepedésüktől kezdve folyamatosan, hanem a polgárosodás azon fokától, mely gazdasági, társadalmi föllendülésüket biztosítani tudta⁵. Így a múlt században, a már rég ismert tevékenységek — kereskedelem, pénzügyek, egyes mesterségek — mellett egyre többen fordultak az orvosi, jogi vagy művészi hivatás felé. Szorgalmuk, pontosságuk, tudásuk, lojalitásuk egyre több erdélyi örmény-magyart fontos, kiemelkedő állásba juttatott és ezen irányzat az első világháború végéig nyomon követhető.

Fontosnak vélem rögzíteni, hogy ezen beolvadás a magyarságba történt és csekély valószínűségértéket tulajdoníthatunk az utóbbi években román nyelven megjelent számos írásnak, mely az erdélyi örménység a román népben, román nyelven történt asszimilációját próbálja elhárítani. Utólag a román nyelven örmény népmeséket közlő forrásokról kiderült, hogy fiktív személyek, pusztán fizikai létük sem bizonyított⁶. Ennél sajnálatosabb hogy némely örmény-magyar származású erdélyi művész hovatartozását is tévesen terjesztik⁷. Zenei téren Hollósy Kornélia esett elsőként áldozatul. A román zenei történetek leginkább Lakatos István írására hivatkoznak⁸, román énekesnőnek tartják őt⁹. Kevésbé ismert, de a múlt századi Nagybánya zenei életében vezető szerepet játszott Schönherr Antalné Császár Anna, kinek neve román helyesírással — Ceaus — mintegy román származását igazolandó — jelent meg¹⁰.

Az erdélyi örmény-magyarok zenei szerepének tárgyilagos fölmérését szeretné elősegíteni kéziratos tanulmányom, mely a legfontosabb örmény származású muzsikusokkal foglalkozik, további fölsorolástól tehát itt eltekintek.

Végül nem hanyagolható el egy összehasonlítás: úgy az erdélyi szászok, mint az örmények családalapítási törekvései leginkább saját nemzetiségük zárt rendszerében valósultak meg. És ebben közrejátszottak gazdasági és nemzetiségfönntartó megfontolások egyaránt. Mégis mennyire eltérő eredménnyel! Az örmények magyarságba való beépülése saját akaratuk szerint, tiszta örmény családok keretében történt, míg a szászok elszigetelődő közösségteremtése továbbra érvényesnek bizonyult. De a végkifejlet immár nem kétséges: az örmény — immár magyar nyelvű — közösségek Erdélyben Trianon után lassan fölszámolódtak¹¹, a szász közösségek pedig a II. világháború eredményeként létrejött szociálpolitikai állapotok miatt kezdtek emigrálni, bizonyítva, hogy még az öntudatos izolacionizmust is legyőzi az intolerancia.

Az örményeket pedig, mintha utolérte volna azon türelmetlenség, mely elől menekültek Moldovából 1670-ben és amely most már beteljesedett.

Simay Rozália mindenben igazolja az erdélyi örménység előbb leírt sorspályáját. Jómódú, reprezentatív családban született, tanulmányai a legmagasabb szinten művelték ki született zenei adottságait — tehát célszerűek. Házassága: ugyancsak egy erdélyi örmény származású férfival, ki nemcsak ügyvédként jeleskedik, hanem társadalmi vállalkásai, irodalmi működése révén is közismert személyiség. Gyermekeik hasonló útra lépnek. Trianon előtt elveszíti férjét, majd korban való előrehaladtával egyidőben meggyengül életföltételeinek anyagi alapja¹², talán csak a régi jólét emlékével él.

Apja, Simay Gergely Szamosújvár nagytekintélyű polgára volt. Régi örmény családból származik, mely vezető szerepet vitt korábban is. Az 1723-ban emelt első örmény kőtemplom, a Salamon-templom neve Simay Salamonhoz fűződik, hálából az építésben vállalt szerepéért. Majd a Simayak nemesi rangot nyertek Simay Lukács révén 1760. május 26-án Mária Terézia osztrák császárnőtől¹³. Gergely, az apa, országgyűlési képviselő, törvényszéki elnök, királyi tanácsos, Szamosújvár polgármestere, egyházmegyei főgondnok¹⁴, hétszer volt a város megválasztott országgyűlési képviselője.

Simay Rozália korábbi tanulmányairól kevés adatunk van. A szamosújvári iskolák értesítői nem voltak hozzáférhetők, de utólagos utalást találtunk Szongott Kristóf írásaiban, amikor Rozália zenei sikereiről tudósít az *Armenia* lapjain¹⁵. Magántanulmányainak tanúságát lásd még Szongott Kristóf: *Egy zongoraművész — Kádbéb-Simay Rozália* című írásában¹⁶. Valószínű, komoly zenei képzésben részesült még 1875 előtt, bár később nem túl dicsekedve említi ennek minőségét: „nekem nagy élmény volt, hogy annyi gouvérnant után végre Sipostól tanulhattam, annál nagyobb ambícióm nem is volt”.¹⁷ Leánytestvérei ugyancsak jól zongoráztak, ezt nyilvános hangversenyeken számtalanszor bizonyították Szamosújvárt, Bánffyhunadon, Kolozsvárt. (Vö. Kolozsvári Lapok 1899. 242., MP 1874. jan. 1.)

Siposs Antal 1875. okt. 3-án nyitotta meg Budapesten a Kecskeméti u. 14. sz. alatti lakásán „Magasabb zongora és zenészeti tanfolyam”-át¹⁸. Az iskola első éveiről Vajda Viktor, az iskola korábbi jegyzője, írt kötetnyi beszámolót, melyben igen dicsőítőleg említi meg Simay Rozáliát nevét. „Szorgalmas és hálás tanítványok hirdették nevét, oly tanítványok, kik akármely külföldi elsőrangú intézetnek is díszére válnának. Ilyen többek között... Simay Rozália...”¹⁹ Milyen is volt a Siposs-zeneiskola és milyen helyet foglalt el Budapest zenei életében? Simay Rozália és sok más jeles zongoraművész Siposs-matinéin aratta az első tapsokat. (A Zeneakadémia akkor még csak gyengélkedett, mikor a Sipos Antal iskola három reggelyt rendez 1876-ban).²⁰ „Sipostól jön a legtöbb hazai utánpótlás évek során át Liszt akadémia osztályába.”²¹ Itt, ebben az iskolában tünteti ki magát Róza kisasszony, veszi észre természetszerűleg őt Liszt Ferenc is, ki a Siposs-tanítványok nyilvános föllépéseit folyton nyomon követte.

Bár az első két év nyilvános vizsgáin nevét nem találjuk, a Siposs-iskola matinéin 1876 tavaszán többször szerepel. Február 17-én Liszt: Magyar roham indulóját Keczer Ida, Zaphiry Helén, Romotsa Ilonka mellett adta elő²². Másodszorra április 10-én az Európa-szálló dísztermében rendezett Liszt-matinén a műsor 2. pontja a Don Carlos-ábránd, a 7. pontja pedig Gobbi H. Liszt-jubileumára szerzett ünnepi kantátája 4 kézre, ezúttal Batizfalvy Ilonkával²³. E két hangverseny nyomait nem találtam meg sem a Fővárosi Lapok, sem a Pesti Napló korabeli számaiban²⁴. A fenti két hangverseny időpontja a sajtó szerint a következőképpen módosul: 1876. febr. 17. helyett — 1876. dec. 17., ezen matinén ott volt Liszt Ferenc is²⁵, 1876. ápr. 10. helyett 1878. márc. 10-én találjuk meg az említett műsort és szereplőket²⁶. Liszt ezúttal is megjelent. De a korabeli sajtóban Simay Rozália nevét más alkalommal is olvashatjuk, mégpedig a társadalmi élet krónikájában: Szamosújvárt, a farsang alatt részt vett a korcsolyázók bálján²⁷, Budapesten az Írók és Művészek bálján, majd a korcsolyapikniken, Kolozsvárt²⁸. Vajda Viktor szerint 1877. jan. 27-én, a Siposs Antal saját lakásán rendezte matinén, a műsor első pontja Liszt Ferenc „Sz. Erzsébet legendájából” a „Keresztes vitézek indulójának” 8 kezes átiratát játszta Kövér Ilonka, Glaczk Janka, Krivácsy Ilona és Simay Rozália²⁹. A sajtóban ennek nyomait megintcsak nem leltem, alig 1878 januárjában találva meg a hangverseny krónikáit. Liszt és Haynald ottlétét is megem-

lítve³⁰. E sok téves adat dacára 1877 tavaszán mégis beszámolhatunk egy újabb Siposs-matinéről — márc. 11-én —, melyben a következő 8 kezés átiratok közül Seilern Hugo Liszt-indulóján volt a sor. Előadóira — Sárkány Ilona, Almásy Miklós, Simay Róza, Sárkány József-re —, „a legjobb növendékekre” Liszt Ferenc is kíváncsi volt³¹. (A jótékony célú föllépések sorát, tudomásom szerint, Simay kisasszony Szamosújvárt kezdte, a helybeli tűzoltók számára beszerzendő hangszerek javára rendezett vasárnap, 1877. szept. 16-án, melynek műsorát nem ismerjük³².) Az eddig felsorolt négy budapesti hangverseny mindegyikén — 1876. dec. 17., 1877. márc. 11., 1878. jan. 27., és márc. 10. — melyeken Simay Rozália (is) föllépett —, a Siposs Antal-iskola rendezésében —, ott találtuk a közönség soraiban Liszt Ferencet. Így a nagy mester számára Simay Rozália neve, fejlődése folyton szem előtt volt. E hangversenyek közé ékelődik egy másik estély Siposs Antalnál 1878. febr. 16-án. Ekkor játszta újból Rozália kisasszony egyik későbbi sikerdarabját Liszt Ferenc: Don Carlos ábrándját — melyet márc. 11-én, mint már láttuk, újra előadott³³. A Siposs-iskola év végi nyilvános vizsgahangversenyein szép sikerrel szerepelt. Július 13-án a Magyar verseny 10. száma a Klapka-induló volt Siposs Antal átiratában, ezzel Simay Rozália I. díjat nyert. Ugyanekkor, a műsor záradéka Liszt második Magyar Rapszódiaja volt Zaphiry Helén és Simay Rozália előadásában³⁴. Másnap, július 14-én is játszik, de erről majd bővebben a 34. sz. jegyzetben. Teljesítményeit külön, szemlése szerint egyszer sem értékeli a krónikás, de maga a szerepeltetés tény — és cikkbeli megemlézése pozitívan minősíti föllépéseit. Ne feledjük, a napilapoknál szakképzett zenekritikusok alig voltak, így egyedül a beszámoló jellegű rövid krónika volt hivatva az utókort is tudósítani a történekről. De ezenkívül is, csak a zenekari hangversenyek vagy a külföldi vendégművészek kaptak terjedelmesebb méltatást.

Ezután neve eltűnik elég hosszú ideig, de még következő év őszén sem léphetett föl, hisz 1879. nov. 3-án Szamosújvárt elhunyt özv. Simay Lukácsné, Simay Gergely édesanyja. A gyászban két testvére, gyermekei Gerő, Margit, Rebeka és Róza és „számos unokák” jelentették a családi kört³⁵.

1880 eleje kétségkívül sikeres volt Simay Róza számára. Előbb, Siposs András második növendékhangversenyén, a Hungária-szálló dísztermében febr. 16-án Ruhoff (cselló) közreműködésével Mendelssohn D-dúr cselló—zongora szonátáját adta elő. „Simay Rozália... kísérté Ruhoff úr szép gordonkajátékát, mihez kifejezéssel és technikai biztonsággal csatlakozott, kár hogy kihagyták a szonáta legszebb tételét, a pikáns scherzot.”³⁶ Következett a március elseji föllépése, mely meghozta Liszt elismerését és meghívását. Szakítsuk meg egy pillanatra az időbeli folyamatot, és idézzük föl Simay Rozália vallomását, emlékeit ezekről az időkről³⁷. Olvasás közben föllevenítjük a tényeket is, melyek bizony ellent is mondanak egyszer-egyszer ennek a beszámolónak. Tudomásom szerint ez az egyetlen személyes közlése Liszt Ferencnél való tanulmányairól, mely nyomtatásban is megjelent. Valószínű, hogy levelezése bőven tartalmazott értékes adatot kutatásunk tárgyában, de sajnos a család marosvásárhelyi ága kihalt, házukat pedig lebontották. Így szerintem elpusztult mindaz ami még tanúskodhatott volna³⁸.

„Benyitottam hát Édesanyám szobájába és formálisan meginterjúvoltam őt.

Öregasszonyok szívesen emlékeznek...

Elmeséli, hogy két télen át volt Liszt Ferenc tanítványa: 1880 és 1881-ben. Eredetileg Siposs Antal magán-zeneakadémiájára járt a Kecskeméti utcában. A Siposs-növendékek rendszeresen szerepeltek nyilvános matinékon, amelyeken Liszt is meg szokott jelenni, nemcsak mert Siposs valamikor kedvenc tanítványa volt, hanem azért is, mert a magyar muzsika sorsa mélyen érdekelte.

Itt átmelegszik a beszélő hangja és látható élénkséggel folytatja:

— Mi, húsz év körüli leánykák³⁹ áhítattal tekintettünk az abbé-ruhában járó, hosszú fehérhajú Lisztre. Engem a Redoute-ban hallott zongorázni: Krisztinkovics Bélával Beethoven: Athén romjai-t adtuk elő két zongorán, Liszt átiratában⁴⁰.

— Nekem nagy élmény volt, hogy annyi guvernant után végre Siposstól tanulhattam, annál magasabb ambícióm nem is volt⁴¹; boldog voltam, éjjel-nappal zongoráztam. Nagy volt

hát meglepetésem, amikor tanárom másnap közölte, hogy Liszt magához hívat, fel akar venni a Zeneakadémiára⁴².

— »Bringen Sie die liebe Simay zu mir«, — mondta Siposznak. Engem a hír inkább felizgatott, mint boldoggá tett, annyira féltem, hogy éjszaka sírtam, de nem volt mit tenni. Elmentem hát nagy reszkette és Liszt felvett a saját osztályába, mely a művészképző volt.

— Hogy milyen volt a rendszere!

— Lányok, fiúk külön tanultak. A mi osztályunkban körülbelül tizenhatan voltunk⁴³. Erdélyből csak én⁴⁴. Ezek voltak a magyarok, de természetesen sok külföldi tanítvány is követte Lisztet Weimarból Rómába és onnan Budapestre. Azokkal külön foglalkozott. Hozzánk az osztályba csak Majevszkát, a kis lengyel leányt hozta be⁴⁵. Chopint olyan bámulatos — talán atavisztikus megérzéssel játszotta, hogy Liszt azt szokta mondani:

— Chopin kann nur die Majevszka spielen, und vielleicht ich.

A leánynak egyébként rendkívül kicsi volt a keze, ami Liszt-játszásra képtelenné tette.

— Hogy folyt le az óra?

— A növendékeket ő maga szölitotta, egy órán ketten hárman játszottak, de jelentkezni senkinek sem lehetett. Elkészülve mentünk oda, mint valami hangversenyre, és vártuk sorunkat: — sokan hetekig sem jutottak szóhoz. Szerette a szabad előadást:

— »Die Noten beim Portier lassen« — szokta volt mondani, de mi azért felvittük a kottákat.

A legszerényebbhez volt mindig a legkedvesebb, tülekedéssel, akarnoksággal a színe előtt senki sem boldogult⁴⁶. Amikor mosolyogva, mindig derűsen belépett, mind kézcsókra járultunk; ha valaki azután érkezett, késésnek számított, amit nem szóval büntetett, hanem az ajtótól azonnal fagyos kézzel (mert mindig csak télen volt Pesten) a zongorához ültette. Az illető természetesen rosszul játszott, szeretett volna elsüllyedni, hanem a pontosságot egész életére megtanulta.

— Hogy hallottam-e nyilvánosan zongorázni?

— Egyetlenegyszer, mert Liszt öreg korában már nem szívesen játszott közönség előtt.

— »Nem bírom sem a kezemben, sem az emlékezetemben«, — mondta. (Istenem! mi csoda szerénység abban a kézben és fejben nem bízni!) — Három jótékony-egylet unszolásának azonban engedett, és egy mindhármunk által közösen rendezett művészen mégis fellépett. Jókainét, Laborfalvi Rózát kísérté a »Holt költő szerelme« című melodrámban⁴⁷. Bizony, fiam, akkoriban még nem nézték le se a melodrámat, se a romantikus szerelmet...

— Melyik a legkedvesebb emléked azokból az időkből, édesanyám?

Kissé lehajtja a fejét — nem mintha emlékei közt kutatna, hiszen ezt sohasem felejtette el —, és úgy felel:

— Minden nap és minden óra szép, mikor az ember fiatal és művészi álmai vannak. De a legszebb talán mégis az a hangverseny volt (úgy emlékszem, Beethovent játszottam), amelynek végétével Liszt hozzám lépett és homlokon csókolt⁴⁸. Természetesen nagyon boldog voltam, de tehetségem felől egy hajszállal sem voltam biztosabb, mint azelőtt. Tiszán éreztem minden gyengeségemet, minden fogyatékoságomat. Ha hiba volt, magamban kerestem, ha elismerés ért, okát rajtam kívülállónak éreztem. A Liszt kitüntető jóindulatának magyarázatát is nevem hangzásának tulajdonítottam: azt suttogták ugyanis, hogy akkoriban Chimay hercegnőért lelkesedett.

Nem tudom... Régen volt...

Elhalkult a hangja, érzem, nincs tovább.

Kinyitom a zongorát és megkérem, játsszék végezetül valamit, ami éppen eszébe jut. Händel: »Blacksmith Variationen«⁴⁹ a darab. Végigjátssza finoman, halkan, és nekem kissé előkívánczoknak a könnyeim. Ráhajlok a kezére...

Pár nap múlva miután Liszt magához kérte, 1880. márc. 7-én még föllép egy újabb Siposs matinéon, hol Liszt: Roham indulóját egyedül, Liszt—Végh: Grand galopp Chromatique-ját pedig Just Ida, Horanszky Emilia és Virág Erzsivel együtt adja elő⁵⁰.

Ezentúl Vajda Viktor nem említi nevét sem vizsgán, sem nyilvános hangversenyek alkalmával, ez ugyancsak azt bizonyítja hogy Siposs Antal átengedte tanítványát Lisztnek. A következő tanévben valószínűleg Sipossnál folytatta, de 1881 elején újra Liszt Ferenc volt tanára. Siposs szokásos matinéján, ezúttal 1881. márc. 13-án, a Vigadó kistermében, a szerző jelenlétében Liszt—Csajkovszkij Polonaise átíratát játszta és „igen jó előadásokat hallottunk... Simay Rozália kisasszonytól...”⁵¹, sőt „A zongorajátzók közül... Simay Rozália kisasszony ugyanannak (Liszt Ferencnek) egyik új polonaisevel érdemelt(ek) elismerést... Liszt teljes meglepődését nyilvánította Sipossnak és minden közreműködőnek.”⁵² Ekkora immár elnyerte a Siposs-iskolában nemcsak az említett első díjat, hanem ezüst éremmel is kitüntették⁵³. Elismerése jeléül, Siposs Antal Simay Rozáliának ajánlta „A világosi cimbalmos” című ábrándját, mely 1879-ben jelent meg a Rózsavölgyi kiadónál⁵⁴. Ezután Budapesten már nem lép fel, de annál inkább otthon, Erdélyben. Igaz, korábban is jelezték hogy szülővárosában 1880. aug. 28-án egy „táncvigalom” alkalmával rendezett műsorban mint Siposs Antal tanítványa „kitűnően és nagy hatással előadott zongoradarabokat”-kal szerepelt⁵⁵. De erről a kolozsvári sajtóban Mihályfi Imre sokkal bővebben tudósít: „Második pontként Liszt Rapsodie Hongroise, melyet Simay Rozália kisasszony, Siposs Antal budapesti zeneakadémiai tanár jeles tanítványa ritka művészettel, kiváló technikával, sok érzéssel hangjegy nélkül adott elő; a szünni nem akaró taps és éljenvihar, kihívások és újrázások után gr. Zichy Géza félkézre (balkéz) írott keringőjét hasonló sikerrel és nagy tetszés között szíves volt eljátszani... A műsor utolsó tétele — a hangverseny fénypontja — Simay Rozália kisasszony zongorajátéka volt; — »Ábránd« Beethoven »Athén romjai motívumai felett», című zeneművet játszta Liszt Ferentől; elragadó művészettel, általános tetszés, taps és éljenzés mellett...”⁵⁶ Többször említik nevét az oly divatos bálon, hova nemcsak táncolni jár, hanem főléptével is gazdagítja a szokásos bevezető műsort, mint például 1881. márc. elején a budapesti ifjak társulata bálján, hol „»Sausy Soirées de Vienne«-jét és Siposs Antal »Türr induló«-ját kitűnő technikával és felfogással adta elő. —”⁵⁷ Zenei fölépései még az akkori társadalmi szokások keretében, a jótékony célú rendezvényeken nyerne osztatlan dicséretet. Előbb Bánffyhunyadi, a Siposs iskolától való elszakadás jeleként értelmezhető időpontban, 1881. május 28-án az Eötvös-alap javára rendezett hangverseny volt soron. A kaszinó termében Pálmay Ilka, Bánffy György és Erkel Ferenc dalokat, Boér Gergely kolozsvári zenetanár, hegedűművész Beriot Václavotokat, Simay Rozália előbb Liszt egyik(?) Magyar Rapszódiaját, majd Gunesch Károly kolozsvári zenetanító és karnagy kíséretében Schubert—Tausig Marsch militaire-jét játszta és az előzetes hirdetésben — talán először így! — Liszt Ferenc tanítványaként említik⁵⁸. A zsűfoglalás megtelt terem előtt „Simay Rozália kisasszony zongorajátéka kezdődött ezután s a műértő közönség egyhangú ítélete szerint az egész hangverseny fénypontját képezte. Liszt Ferenc Rapsodie hongroise-ját, másodikban Tausig Marsch Militaire-jét s a riadón felhangzó éljenzések után Zichy Géza egy piécé-t félkézre oly művészi bevégeztséggel, a technika oly bámulatos tökélyével játszta, mely számára a hazai zongoraművésznők sorában a legelső helyek egyikét biztosítja.”⁵⁹ Mint utóbb Szász Domokos biz. elnök és Rieger Imre biz. jegyző megemlíti, az egybegyűlt összeg 100 frt. 12. krc. volt és ezért Simay Rozália kisasszonynak (is) hálás köszönetüket nyilvánosan is kifejezték⁶⁰. Ez évben sem maradt ki a társadalmi életből: Szamosújvárt a farsang alatt, majd ősszel említik nevét Simay Mariskával a helybeli bálon, rövidre rá nyoszolyolányként vesz részt Czetz Mária és Beteg Bálint szamosújvári esküvőjén⁶¹.

Összel Kolozsvárt a középiskolai tanárjelöltek segélyegylete javára nov. 3-án rendeztek hangversenyt⁶², ezen Beethoven „Athen romjai”-t játszta — kitűnően. „A... programmból kiemeljük Simay Rozália kisasszony művészi játékát. Beethovenje (Ruinen von Athen) ép oly correct technikával, mint finom értelemmel és érzéssel volt előadva, mint ezt Lisztnek kedves tanítványától remélhettük.”⁶³ A helybeli Ellenzék szerint: „...Simay Róza kisasszony virtuóz-zongora-játékát meg is újratázza. — A kisasszony zongora-játéka egész meglepetés volt, nemcsak magas foku, rendkívüli technikát egyesíti az, az előadásnak nőnél ritkán tapasztalható erőteliségével, de önálló felfogásról s a kifejezés nem mindennapi mű-

vészies emelkedettségéről tesz tanúságot. Simay kisasszony a budapesti zeneakadémia tanítványa volt s méltán részesült Liszt részéről is kiváló figyelemben, mint az intézet egyik letehetségesebb tanítványa⁶⁴. Sokkal érdekesebb a Magyar Polgár műkritikusanak összehasonlítása, melyet az ugyanazon estén föllépő Mosel Jolánnal tett meg: „Pálmy Ilka után Simay Rozália kisasszony, Liszt Ferenc kedvezet tanítványa lépett az emelvényre... (ő) a főváros közönsége előtt is általános felűtést keltett művészi játékával, a tegnapi este felléptével is teljesen igazolta a jövőjéhez fűzött reményeket. Simay kisasszony valódi bravúrral kezeli a zongorát, s játékában a nagy mester oktatásának nyomai élénken meglátszanak. Játéka tele van hévvel, költészettel, nyugodtsággal, az árnyalatokban finomság, a színesben hűség, a felfogásban mély megfigyelő és gondolkodó tehetség nyilvánul, s a hallgatók lelkét egészen leköti és magával ragadja.

Simay k.a. már nem köti annyira magát a műhöz, mint például Mosel kisasszony s épp ezért, a hatás, amit előidéz, zajosabb ugyan de nem oly mély, nem oly intenzív, mint a minőt Mosel k.a. át gondolt, s úgyszólván tudományos interpretációja előidéz, tekintve azonban azt, hogy a közönség nagyrésze nem mint műkritikus, hanem mint hallgatóság jelentkezik, a Simay k.a. bravourjátéka általánosabb tetszést képes kelteni, mint a Mosel k.a.é, s ki inkább a kritikusok számára játszik több műgonddal, mint a hatás kedvéért a nagy közönségnek.

Simai kisasszony művészi és hatásos játéka egészen felvillanyozta a közönséget, mely frenetikus tapsviharban tört ki a darab bevezetőjével, s a k.a. a zajos újrázásoknak engedve ráadásul népdal változatokat játszott hévvél, megkapólag. A kisasszony büszke lehet a sikerre, melyet tegnapi játékával kivívott. ⁶⁵ Első olvasásra is úgy tűnik hogy a „mükritikus” eléggé közel áll Mosel kisasszonyhoz, így nem téveszthette össze a szárazabb előadást a tudományossal...

Majdnem sorsszerű jel: a hangversenykrónika másnapján, a kolozsvári Kelet-ben jelent meg a következő hír: „Kabdebó Ferencz úr ma avatztatot fel jogi doktorrá.”⁵⁶

Csak egy év múlva olvashatjuk újra Rozália nevét. A kolozsvári hölgyek fillérestélya a Vigadóban szept. 16-án a műsor első számát így hirdeti: „Magyar tanulmányok (Patriarchalis) Mosonyitól és Don Carlos, Liszt átíratja Simay Róza k.a. Szamosújvárról.”⁶⁷ Megint teljes elismerést aratva: „... az estély fénypontját kétségkívül Simay k.a. zongorajátéka képezte. A k.a. kétségkívül kiváló tehetség, s amit ő abból az avatatlan kezektől annyit szenvedett hangszerből kicsalt, az méltán ragadta bámulatra a közönséget. A műsorba felvett két piece-t, a frenetikus tetszészajra még kellett toldania egy Chopin-féle dallamos, de kifogástalan technikát igénylő keringővel.”⁶⁸ – melyet immár azonosítani nem tudunk.⁶⁹

A farsangi mulatságból megint csak nem maradt ki⁷⁰. Csaldí hagyományt követve szülővárosának Salamon-temploma javára lép fel otthon, Liszt 14-dik Magyar Rapszódiját és a már korábban játszott Schubert—Tausig: Marche militaire-t hirdetve⁷¹. Ezen hangverseny mely előtt hét éjjel-hét nappal szakadatlanul zuhogott az eső, E. Kovács Gyula s Várdi Miklós is föllépett. „E tényezők orszolánrészein művészségeink és Simay Rozália k.a. — a szélesebb körben is ismert zongoraművész — osztozkodtak.”⁷² Sokkal bővebben és elragadtatva ír minderről E. Kovács Gyula, a hírneves erdélyi színész: „Szamosújvár, 1883. május 27. A városi Salamon-templom javára táncszívalommal egybekötött hangverseny tegnap fényes nagy közönség előtt. (másodikként) Simay Rozália k.a. Liszt egy magyar Rapszódijának — a »magasan repül a daru« népdal téma felett — lett oly megragadó tolmácsa, hogy a remek zongora csont billentyűi a gyöngéd ujjak mesteri játéka alatt, a hallgatók szívét látszottak inkább rendezni, mint az aczél húrokat. Különböen mit mondhatunk mint elismerőt oly művésznek dicséretére, kit országos nevű mestere, Siposs Antal Budapest fővárosának elkényeztetett nagy közönsége s »a hírhedett zenésze a világnak« Liszt Ferenc nem egyszer halmozott el tetszés nyilatkozataival. Mit legfőlebb csak megerősíteni iparkodhatunk ama lelkes tapsviharokat, melyek a k.a. zongoraművészete méltánylatára a budapesti redoute termeiben nem egyszer zugtak fel. Iparkodtunk, tapsoltunk is úgy, hogy annak vége-hossza nem akart lenni.”⁷³ E siker anyagi eredménye 200 ft. lett⁷⁴.

Újabb ősz köszönt be, ez pedig immár sorsdöntő hírrel szolgál: „Szamosújvárt Simay Rozália k.a. Simay Gergely kir. tanácsos és törvényszéki elnök leányát eljegyezte dr. Kabdebó Ferenc brassói fiatal ügyvéd; a menyasszonyt Budapesten is sokan ismerik s szép zongorajátékát gyakran megtapsolták a Siposs Antal zeneakadémiájának matinéin.”⁷⁵ egy kolozsvári napilap pedig nov. 11-ére pontosítja az eljegyzést⁷⁶. Rövidre ezután persze az esküvő következik, melyről bővebben ír a főváros sajtója⁷⁷, mint amennyire a Szamosújvárhoz oly közeli Kolozsvár tudósít.⁷⁸

A férj — Kabdebó Ferenc — mint láttuk ekkor már a jogtudományok doktora, brassói ügyvéd. Székelykeresztúron született, 1853 márciusában, apja, id. Kabdebó Antal örmény-magyar birtokos. Ferenc, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi és segesvári tanulmányok után két évet töltött a budapesti polytechnikumon, majd a nemrég megnyílt kolozsvári Tudomány Egyetem jog- és államtudomány karán végzett. Négy év múltán ügyvédi oklevelet szerzett és Brassóban kezdte ügyvédi pályafutását. Majd megnősül. Írói képességei már korábban megmutakoztak: költeményei még 1879-ben jelentek meg Nagyszebenben, és elbeszélései⁷⁹, de más írásai a kolozsvári Ellenzékben és Kolozsvár-ban. Szépirodalmi tevékenysége mellett jogi szakfoglalkozatait olvashatták, de az örmény-magyar kapcsolatok terén is bizonyította érdeklődését⁸⁰. Simay Rozália férje tehát nem egy szűk értelemben vett jogász, hanem egy széles látókörű, önmagát az önkifejezés többféle módjain próbára tevő értelmiségi. Így valószínű az a termékeny szellemiség, melyben élt e két ember és gyermekeik. Elkerülhetetlen kimondani: a szereplés, a szónoklatok, pohárköszöntők, sőt a szavalás felé ellenállhatatlan vonzódást érzett. Ennek az illanó kifejezőmódnak egysülyözésére, kiegészítésére törekedve alakult ki bizonyára írói működése.

Gyermekeik folytatták szüleik, de leginkább az apa készítettségét: a fiú ügyvédi pályát választott⁸¹, Erna pedig tanári állásában, de választott irodalmi műfajában méginkább egyesítette apja színpadis és irodalmi törekvéseit — színműíróként, szavaló- és konferansziéként.

Rozália életének új állomása, a monarchia egyik leggazdagabb, legszebb városa. Bécsben, az 1873-as világkiállításra Pest városa (883) után, Brassó 263 kiállítóval másodikként jelentkezett, jóval meghaladva bármelyik más magyarországi várost. Vegyes lakossága, színes, a helybeli százszok virágzó, de belterjes, a német kultúrának elkötelezett terjesztését, fönntartását célzó zenei életet ápolnak. Gazdag kereskedők, iparosok majd gyárosok az önművelés keretében sokat áldoztak zeneegyleteikre. A 30000 polgárt számláló város zenekara még a századelőn jött létre, jól szervezett férfiak is működnek itt. A magyarság, melynek polgárjogát Brassóban csak később ismerte el a vezető szerepet játszó szászok, leginkább a Bolonya-negyedbe telepedett le. Itt alapították előbb az olvasóegyletet 1857-ben, majd a társalgóegyletet 1860-ban, melynek rendezvényei alkalmából öltött föl a dalegylet szükségessége. Ez végül 1863-ban jött létre, mint első nemzeti alapon nyugvó zeneegylet⁸². Brassóban a Kabdebó-házaspár 1889-ig tartózkodott, ekkor született gyermekeik: Lóránt 1885. május 20-án és Erna — 1886. dec. 19-én⁸³. Magam eddig nem találtam oly hangversenyt, melyen dr. Kabdebó Ferencné föllépett volna Brassóban, bár erről utólagos említést olvashatunk⁸⁴. Közben a férj aktív tagja a brassói magyar társadalomnak: a helybeli magyar dalegylet közgyűlésein, a most alakuló EMKE választmány-titkáráként, jegyzőként mindenütt az anyanyelvű kultúra fejlesztését támogatja⁸⁵.

A család fogarasi éveiről, 1889–1894 között alig vannak adataink, itt a 84. jegyzetnél említett forrásra szorítkozhatva állíthatjuk, hogy (valószínűleg ugyancsak jótékony célú rendezvényen) fölléphetett Rozália asszony is. Kabdebó Ferenc itt királyi ügyész kinevezése nyomán tartózkodott.

Marosvásárhelyen már kialakult társasági és kulturális élet fogadta a Kabdebó családot. A férj itt is bekapcsolódik a társadalmi életbe, de az idő perspektívájából megítélve, ez nem sikerült maradéktalanul. Legalábbis irodalmi téren nem. Igaz hogy 1912-ben, két évvel halála után, így ítélik meg: „Kabdebó Ferenc is éleszette Petelei Istvánhoz hasonlóan a Társaságot”⁸⁶, 1914-ben pedig elismerik, hogy 1896-ban választmányi tag majd ideiglenes elnök lett⁸⁷, de a második világháború alatt megjelent összefoglaló kötetben a Társaságról írva, ezt mondja a szerző: „Petelei rövid időre rá Kolozsvárra költözik, újra pangás áll be

Kabdebo Ferenc és Koncz József alatt.”⁸⁸ Neve fölbukkan még Petelei István levelezése kapcsán, hol értékelés nélkül említik meg, hogy 1904-től a Társaság alelnöke volt⁸⁹.

Marosvásárhelyi polgárai 1892 őszén olvashatták a helybeli sajtóban: „Nyílttér. A marosvásárhelyi kir. törvényszék által az 1874-ben XXXV. t. cz. 15. par.-ának rendeletéhez képest közzététetik, hogy Dr. Kabdebo Ferenc eddig fogarasi kir. közjegyző, a Marosvásárhelytől újabban rendszerezett kir. közjegyzői állásra áthelyeztetvén, kir. közjegyzői ügyködését 1892. évi 649. polg. sz. alatt betervezett jelentése szerint Maros-Vásárhelytől, 1892. évi szeptember hó 28-án fogja megkezdeni.

A marosvásárhelyi kir. törvényszéknek 1892—augusztus hó 31-én tartott üléséből.

Szentmariay
elnök

Ürmössy
jegyző⁹⁰

maid valamivel később megtudjuk, hogy pontosan október 29-étől a Széchenyi tér 50. sz. alatti irodájában kezdi meg kir. jegyzői működését⁹¹.

A város ekkor éli a megújulás, az ébredés csodáját. Megvalósul egy oly minőségi változás a marosvásárhelyi urbanus életben, mely példátlan történelmében. Minderről így ír Kiss Pál: „Az utazó, aki akárcsak 50 évvel is ezelőtt elvetődött Marosvásárhelyre, egy elmaradt, kis vidéki város álmátag benyomásával találkozott... Marosvásárhelynek mai megújodott, újabb századokra való célkitűzéseit Bernády György dr. valósította meg, aki jóformán a maga képére teremtette ezt a várost s úgy nőtt össze vele, mit hajdan Borsos Tamás.”⁹² „A világháborúig tartó lázas tevékenysége Marosvásárhely teljes megújódását eredményezte.” Városrendezési eredményei, a víz- és csatornahálózat, villanytelep mellett a tanügyi kiemelten szerepelt terveiben: öt modern elemi iskola, új polgári, fiú-, leány- felsőkereskedelmi, katonaiskola, leánygimnázium, közigazgatási tanfolyam mellett gondja volt a zeneiskola alapítására is. A kultúra hajlékai — melyek később elenyésztek vagy jelentőségükben csökkentek —, ugyancsak most jöttek létre: a városi könyv- és képtár, a városi színház, de a legfontosabb impozánsabb középület a Kultúrpalota — akkori nevén a Közművelődési ház — is⁹³. Bernády városépítési fölfogásának sikere annak tulajdonítható, hogy „szervesen és mintegy magától értetődően a város múltjába kapcsolódik és... ennek eredeti énjét fejlesztette tovább.”⁹⁴ Elidőztünk ennél a mozzanathoz, hisz ez a város lett a Kabdebó család vég-ső lakhelye.

Még érkezésük előtt alakult itt meg a Dalkör és a Zenekedvelő Egylet (1870), a karitatív jellegű egyesülések: a Székelyföldi Klotild Leányárvaház és a Vörös Kereszt Egylet helybeli fiókja, de a Székely Művelődési és Közgazdasági Egylet is — mind 1874-ben⁹⁵. Így teremődött meg a keret, melyben ezután Simay Rozália kifejtette zenei működését — az akkor egyetlen társadalmilag elfogadott lehetőség — a jótékony célú rendezvények műsorában. A város 1876-tól Maros-Torda megye központja is lett⁹⁶. Ebben az időszakban, pontosabban az 1896-beli népszámlálás szerint Marosvásárhelytől 18499 lakos élt⁹⁷. Szellemi, művelődési élete számtalan föllángoló akarathoz, de utóbb lankadó erőből alakult hullámozó intenzitásúvá. Kabdebóné Simay Rozália föllépései ebben a körben történtek: esetlegesen voltak időben és alkalomban, de ugyanakkor helyben rögzödtek, leginkább Marosvásárhelyre korlátozódva. Rögtön ideköltözésük után, 1892. nov. 5-én a szegény tanulókat segélyező egyesület javára rendezett műsor harmadik száma: Liszt Ferenc Beethoven Athénromjai fölött írott Ábránd Dr. Kabdebó Ferencné Simay Rozália előadásában. Visszhangját még az „Armenia”-ban is megtaláltam „Liszt Ferenc tanítványa” címmel. „Lisztnek az országos zeneakadémiában volt kitűnő tanítványa Dr. Kabdebó Ferencné, Simay Rozália, kinek művészi zongora-játékában Budapest, Kolozsvár, Brassó, Fogaras és Szamosújvár közönségének is többször volt alkalma gyönyörködni, — legutóbb a székely fővárosban Marosvásárhelyen aratta elragadó művészetének babérjait; hol közelebbről — a szegény tanulókat segélyező egyesület javára — rendezett hangversenyen nagy sikerrel és közletetés mellett működött közre. Marosvásárhely díszes közönsége is ez alkalommal az elismerésnek számos kitüntető jeleivel halmozta el a jeles zongoraművésznőt, — városunk ünnepeit szülöttjét, — Liszt egykori kedvelt tanítványát.”⁹⁸ Rövidesen a helybeli Nőegylet tagja is lett⁹⁹. A marosvásárhelyi országos kórházban ápolott szegény betegek segélyezésére jóté-

kony célú hangversenyt hirdetnek a következő év tavaszán, érthető hogy ott találjuk a föllépők sorában. A Transsylvania dísztermében április 16-án a műsor harmadik pontjaként szerepelt¹⁰⁰. „Ezután Kapdebó Ferenc kir. közjegyző nagy műveltségű neje ült a zongorához, játszott Andante és Rondo Bachtól és a Korcsolya táncot a »Proféta« operából Liszt átiratában. Valóban ritka közönségnek van alkalma ily magas művészetben gyönyörködni, mint a milyenben bennünket részesített Kapdebóné nagysága, az ő játéka egy befejezett tökéletesség, az a biztoság a hangok kezelésében, az a finom árnyalás s midőn villámsebességgel rohannak ujjai végig a billentyűkön, az a gyöngyszemnyi tisztaság bámulatba ejti és magával ragadja a hallgatóságot. Tomboló tapsviharral köszöntö meg a lelkesült közönség a remek előadást s addig nem nyugodott míg a művész egy ráadásra meg nem jutalmazta hallgatóit.”¹⁰¹ De az „Armenia” sem mulasztja el: „A hangverseny programjának fénypontját Dr. Kapdebó Ferencné Simay Rozália úrnő művészi zongorajátéka képezte; kinek Bach és Liszt zeneműveiből előadott magasrendű koncertdarabjait valóságos elragadtatással fogadta a nagyszámú, előkelő közönség. Lelkesült tapsok, kihívások s éljenzések jutalmazták ezen második fellépését is a székellyföldi fővárosban, — melynek közönsége mindig meg tudja érteni és becsülni a valódi művészetet. Az elismert művész dicsőségében szülőföldje: Szamosújvár is osztozik, s a távolból is rokonszenves érdeklődéssel kíséri méltán kiérdemelt sikereit!”¹⁰²

Biztos — itt újból találkozik Zichy Gézával. Előbb Brassóban ott volt a hírneves zongoraművész föllépésén 1885 februárjában, hisz férje két köszöntőt is mondott a Zichy Géza tiszteletére tartott banketten: „A következő szónok Dr. Kapdebó Ferenc volt, ki tőle megszokott hévvel köszöntötte fel a vendéget... majd a nőket.”¹⁰³ Ezúttal gr. Zichy vizsgálni jött az államsegélyre érdemes énekesjelölteket, kik a Magyar Királyi Operaházba szerződhetnének. Erdélybe, Kolozsváron át érkezett Marosvásárhelyre, honnan április 24-én indult tovább Brassó felé. A díszbéd Geiger Albert helybeli zongoraművész és tanár házában volt, hol végül Zichy Géza is zongorázott¹⁰⁴.

Kapdebóné ez évben még egyszer föllép — az izraelita jótékony Nőegylet műsoros estélyt tartott a Transsylvania termeiben. Eddig tőle nem hallott darabokat játszott: Mosonyi: Magyar tanulmányok, Zichy Géza: Adél keringő, és nem maradhat el a Liszt-mű, egy Magyar Rapszódia sem. De szerepel ezúttal férje is; Vörösmarty: Szép Ilonka melódrámáját adja elő a művész zongorakísérettel¹⁰⁵. „Jótékony estély” címmel a krónika ezt jegyzi: „Játéka a művészetnek legremekeljéből nyújtotta... Ujjai alatt élet ömlött a billentyűkbe, s a díszes közönség művészetétől felvillanyozva tapsolt és újrázott...”¹⁰⁶ Ezután hét éven át nem találkozott vele a marosvásárhelyi hangversenyműsorokban. A Jótékony Nőegyletben többször megjelentek neve, férje is ott van a helybeli társadalmi megmozdulásokban.

Kapcsolata szülővárosával, az örmény közösséggel nem szakad meg. A szamosújvári Dal- és Zene-Egylet 1868-tól működik, valószínű hogy aktív tagjai közül került ki a Simay-leányok zongoratanárnője¹⁰⁷. Mint a szamosújvári Salamon-templom kegyúri családjának tagja nem felejtí kötelességét: a templom javára tartott hangversenyen, 1894. ápr. 9-én, Szamosújváron ő is föllép. Legszebben erről ugyancsak az Armenia lapjain olvashatunk: „Azonban a nap hősnője a hazarészünkben párját ritkító zongoraművész: az ünnepelt dr. Kábdebó Ferencné, szül. Simay Rozália (Marosvásárhely) úrnő volt, ki előbb Händel »Változatok« című darabját, azután közvetlenül Liszt Ferenc »Proféta« című operá-átiratából a »Korcsolya-tánc«-ot játszotta hangjegy nélkül. Nagyszerű játékkal magával ragadta a hallgatóságot. Nem csoda, — mert tanítványa volt a világhírű Liszt Ferencnek; a művésznak pedig művész a tanítványa is. Szamosújvár, mely büszke lehet szülöttjére — ilyen zongora-játékot még nem hallott. A hallgatóság a gazdag magyar nyelvben teljesen kifejező szokat nem talál, hogy azokkal jellemezze e nem földi játékot. Némelyik megközelítőleg azt angyalinak, másik fonségesnek nevezte; egyik elragadónak, másik csodaszépnek mondta. Sőt olyan is volt ki így szólt: »Nincs a Ballagi szótárában olyan jellemző szó, mely e mennyei hangok minden árnyalatát teljesen kifejezné.« Kezeink már felmondták a szolgálatot: nem tudtunk többet tapsolni. A lelkesedésében határt nem ismerő hálás közönséget — miután harmadszor jelent volt meg a lámpák előtt, — még

gyönyörködtette egy rövid játékkal. Az elismerés egy szép műv virágcsokorral köszöntö meg némiképp az Isten dicsőségének előmozdítására célzó nemes fáradozást... Ezt az igen élvezetes hangversenyt Vörösmarty »Szép Ilonka« című melódrámája zárta be, mit dr. Kábdebó Ferencz kir. közjegyző szavalt el — hatásosan. Ennek a kiváló jogásznak, ki az irodalom terén szép sikerrel működik és kit lapunk olvasói is előnyösen ismernek — szíves közreműködéséért (talpraesett szavaltát szeretett neje kísérte zongorán emlékeztetből) itt a nyilvánosság terén hálás köszönetet mondunk.”¹⁰⁸ A hangverseny utóregzése Szongott Kristóf írása, mely ugyanazon lapban valamivel később jelent meg és ez az általam ismert legerjedelmesebb cikk, mely hangversenytől független jelent meg Simay Rozáliáról.

„Egy zongoraművész. — Kábdebó-Simay Rozália. — Az idei tavaszon Szamosújvár zenekedvelő közönsége rég óhajtott műélvezetnek részes lőn azon hangverseny révén, mely városunk redoute-termében a helybeli születésű, de művészi zongorajátékáról szélesebb körben is előnyösen ismert Kábdebó-Simay Rozália úrnő áldozatkész közreműködése mellett, szokatlan érdeklődés s a közelsimerés jeleinek élénk nyilvánulása kíséretében folyt le, — szép összeget eredményezve a fényesen sikerült zeneestély jótékony céljának előmozdítására.

K. Simay Rozália úrnő zenei képzettségét, első sorban a családi körben nyert gondos magántanulás által szerezve, — az ekként nyert biztos alapon, később a fővárosi elismert nével bíró Siposs-féle zongora-tanintézetben, illetve magán-zeneakadémián folytatta tovább zeneelméleti és gyakorlati tanulmányait; a honnan azután, mint az intézetnek egyik legtehetségesebb növendéke, csakhamar a Liszt vezetése alatt állott budapesti országos zeneakadémiának zongoraművészeti osztályába is felvételét.

Itt fokozott lelkesedéssel igyekezett lankadatlanul előbbrevinni kedvelt művészeti szakmájának gyakorlatát és tanulmányait; melyekkel, még ma is családjai helyzetében is, a női hivatás házas gondjai és örömei közt sem mulasztja el szeretettel s odaadó szorgalommal foglalkozni.

A virtuozitás fokára emelkedett zongorajátékában, a különböző időkben tartott hangversenyeken, már is több hazai város közönségének nyílt alkalma gyönyörködni; s úgy korábbi, mint legújabb fellépései (a budapesti, brassói, kolozsvári, marosvásárhelyi, fogarasi és szamosújvári közönség előtt) egyaránt biztosították részére a hallgatóság tetszését s a szakavatott műértők elismerő nyilatkozatait.

A poetikus felfogással párosult művészi technika által az egyéniség oly rokonszenves vonásai érvényesülnek játékában, — melyek a nagy zene-szerzők legnehezebb alkotásainak hatásos interpretálására is képesítik őt.

Nála a gyakorló művészet nem kenyérpálya a nagyvilág zajos küzdeletén, melyen diadal és hírnév után eseng a soha ki nem elégíthető becsvágy, — hanem inkább nemes élvezet, valódi hivatás és szellemi szükséglet, — ideális fűszere a családi élet kis világának, melynek tisztább légkörében szívesen áldoz a zene muzsájának, s abból csupán akkor lép ki a nyilvános hangversenytermek emelvényére, ha eszményi céljait követve, alkalma nyílik olykor művészetét által valamely magasabb közérdeket előmozdítani...

K. Simay Rozália úrnő, Simay Gergely kir. tanácsos és nyug. törvényszéki elnök leánya, eddig elért művészi sikereiből következtetve joggal remélhető, hogy az ő emelkedőben levő szép tehetségei úgy szülővárosának, mint az örmény névnek e hazában még sok elismerést vívnak ki.

Sz. K.¹⁰⁹

Hasonló okból lépett föl újra Szamosújvárt 1899. április 3-án. Verzár püspök szobrának javára rendeznek jótékonyági hangversenyt a városi vigadó nagytermében. Verzár (Verzereskul) püspök volt az erdélyi örmény település támogatója és kivetelője, Szamosújvár városának alapítója¹¹⁰. A szülőváros ezúttal is kellőképpen fogadja Simay Rozáliát: „Szíves közreműködő Lisztnek tanítványa volt: azért csak a kiváló jó tanítványa adhatta elő a mester örökbecsű darabját úgy, hogy magával ragadta a hallgatóságot. E lap szerkesztőjének is tanítványa volt ünnepelt nő nem ugyan a zenéből, hanem más tantárgyakból, — és valamint akkor teljesen megvoltam elégedve kiváló szorgalmával, — úgy most szerencsés-

nek vallo magamat azért hogy egyik legkedvesebb volt tanítványom remek játékaról a legnagyobb elismeréssel szólhatok. Szakemberek mondják, hogy Simay Rozália az erdélyi részek legelső zongoristája...¹¹¹ Közben „otthon” Marosvásárhelyen a zenei élet részben a helybeli Dalkör, részben az ide utazó vendég-művészek részvételére támaszkodik. Van itt térzene is, ezt a 62. gyalogezred zenekara szolgáltatja. Férje többször is szerepel, felolvasásokat tart¹¹², majd a helybeli Kemény Zsigmond Társaság választott tagja lesz¹¹³. Beindul ez évben a nagyméretű városfejlesztés¹¹⁴. A Kabdebó-család anyagi helyzetét híven tükrözi a virilisták megszokott év végi névsora: 1896-ban a 22. helyen¹¹⁵, 1900-ban a 189-ik¹¹⁶, majd 1909-ben már a hetedik helyen találjuk dr. Kabdebó Ferencet¹¹⁷.

A Magyar Polgári Dalárda a helyi leány-árvaház fenntartására tartott jótékony műsorán, 1900. ápr. 16-án a harmadik szám Händel: Vátozatok és Liszt 14. sz. Magyar Rapszódia-ját, „zongorán előadta Lisztnek egyik volt kedves tanítványa: Dr. Kabdebó Ferencné úrnő”¹¹⁸. A Közérdek szerint „előadta... igazi művészi játékkal. Csodálták a szép zongora játék mellett a művésznő erős éles memóriáját, „mely szerint a jelzett hosszú és igen nehéz előadott koncert darabot szabadon játszotta, kiváló technikával és bravórral...”¹¹⁹

Összel a családot gyász éri, meghal az Antal birtokos, — Ferenc édesatyja¹²⁰. Közben a férj egyre aktívabban politizál, ő a helybeli szabadelvű párt elnöke és ezen irányban működik élete végéig¹²¹.

Újabb hosszú szünet következik, így Rozália művésznőnk az első világháború kezdetéig még négyszer lépett fel. A r. k. leányiskola javára 1904. nov. 7-én játszott. És mint a krónika közli: „az est fénypontja következett. Mit írunk róla? Esemény volt. Ily műélvezetben ritkán van része földi halandónak, különösen, ha Marosvásárhelyt lakik. Bámulatatos virtuozitás, energia, színpompa és melegség jellemzik a művésznő játékát.

Chopin »Impromptu«-ja, a Proféta Opera: »Korcsolya-tánc« (Liszt Ferenc átiratában) oly remekszép előadásban csak elvétve hallható. Látszott: kegyelettel adózik e nagy sokaság előtt Liszt szellemének... Ő, a kitűnő tanítvány. Frenetikus tapsban tört ki az őszinte elismerés iránta. Valósággal megostromolták míg meg nem toldotta a Hunyadi induló variációjával. Dr. Kabdebó Simay Rozália úrnőnek tolmácsolják e helyen is a közönség háláját, hogy ragyogó művészetét — bár nagy időközökben is — megmutatja...¹²² Kiderül, hogy az előzetesen negyediknek hirdetett, műsorváltozás miatt harmadik „számot Kabdebó Ferencné úrnő zongorahangversenye töltötte be »Impromptu« Chopin-tól és a »Korcsolya-tánc« a »Proféta« operából Liszt átiratában. Kabdebó művésznő művészete bámulatba ejtette hallgatóit. Chopin lágy, behízelgő gondolatát híven tükrözte vissza játéka, de művészetének hatalmas erejét hallottuk Liszt átiratában. Nagy mesterének, a zenekirálynak irányát és alakját leghívebben ez a mondás jellemzi: Az erő, »hatalom« és ezt az erőt uralni a legnagyobb művészet. Kabdebó úrnő technikájának tökéletes kerekdedségével és erejével, minden ízében érvényre juttatta mesterének nagy művét s őri-ási, szünni nem akaró taps jutalmazta a nyújtott élvezetért.”¹²³

Másodszor 1907 elején, egy Szent Antal felolvasó esten működik közre eddig ismeretlen zeneművek előadásával, a szegény gyermekek alapja javára¹²⁴.

Nyár elején, a városszerte beindult gyűjtési akció a tudószanatórium javára egy hangversenyben éri el csúcspontját. Föllép Sándor Erzsé, a „marosvásárhelyi quartett” — ez még a régi tagokból áll, Dr. Kabdebó Ferencné pedig Beethoven 13-ik szonátájának első tételét, majd Liszt Faust-átiratát játssza. „Magas fokon álló zongora játékát a hallgatóság zúgó tapsal honorálta.”¹²⁵

Marosvásárhely társadalma közben sokat gyarapodott anyagiakban, urbánus kényelemben¹²⁶, de legalább ugyanannyit szellemiekben is: a Dalkör egyre aktívabb, beindul 1908 elején a Zeneiskola, a várost meglátogatja számtalan külföldi, közöttük Walter Crane, itt nyit egyéni kiállítást Thoroczkay Wigand Ede — oly sikerrel, hogy meghosszabbításra kényszerül, 1906-tól jelenkezik a már említett Kamarazenei társaság — azaz vonósnegyes. Ne feledjük, a több hónapos Thoroczkay-kiállítás sikeréhez hozzájárultak helybeli művészek is: Marthy Pál tanár olvasta föl Körösfői Kriesch Aladár tárlatnyitó írását, hetente hangversenyek, iparművészeti előadásokat tartanak a tárlat termeiben.¹²⁷ Ekkor vetődött föl elő-

ször a Kultúrpalota fölépítésének gondolata; nincs mit csodálkoznunk rajta — január végétől szervezkedik az új zenekar, mely február 11-re már próbákat hirdet.¹²⁸ Azon erős kezű, merész vállalkozó, aki Bernády György volt, valósággal tette inspirálta szeretett városának polgárait. Hazahívta Metz Albertet, a város szülöttjét a zeneiskola igazgatói posztjára s ezzel egy új korszakot indított meg, melyet utólag egy későbbi rendkívül fontos tethez vagyunk hajlamosak társítani: a Kultúrpalota megépítéséhez. Pedig ez, a hazai szecessziós építészeti egyik, talán, legfontosabb műremeke — pár évvel csak a Zeneiskolaalapítás után (!) lett ennek is székhelye 1913-tól.¹²⁹ A Zeneiskola így nem kevesebb mint 24 előadótremhez jutott!

De térjünk vissza 1908 tavaszára, ekkor Erkel Gyula a székely fővárosban vezényli a Falu rosszá-t, a színpadon pedig föllép Thoroczkay Wigand Ede is,¹³⁰ ki egy ideig itt fog lakni.¹³¹ Rövidesen megalakul a 80 tagú Zenetársaság, így Marosvásárhely zenei szerveződése nagyjából befejeződik.¹³² De ezzel egyidejűleg egyre veszítenek jelentőségükből a korábbi stílusú rendezvények, a jótékonyssági műsorokat főlátják a zeneiskola ifjú tanárainak önálló hangversenyei. 1913-tól idején Zsizsmann Rezső. Ő és mellette Simor Jenő, Chovan Richárd, Tonházy Ferenc, Haják Károly, meg a többi, zeneakadémiát nemrég végzett, fiatal zenetanár napról napra fontosabbak lesznek Marosvásárhely zeneéletében. Így tehát a fölemelkedés magával hozza a generációs váltást is. Utoljára 1909. jan. 9-én a r. k. templom felszerelése javára Beethoven—Liszt: Athén romjai-t játszta Rozália asszony, Füllöp Ártúr ezredesnével: „bravuros zongoraszámuk az est fénypontja volt.”¹³³

A Petelei István emlékünnepe bevezető szavait 1910. március 22-én még dr. Kabdebó Ferenc mondta el¹³⁴, de őt napra rá, március 27-re virradólag Simay Rozália férje hirtelen elhunyt.¹³⁵ Ezzel egy korszak zárult le Simay Rozália életében, melynél szomorúbb immár csak a Trianon utáni Erdélyben, majd betegesen végigmenni életútján.

A világháború kikényszeríti a jótékony jellegű tevékenységet, így két alkalomról tudok, mikor nevét megemlíti a rendkívül szűkre szabott krónikák. Előbb 1914. dec. 6-án a Közművelődési Egylet vasárnapi matinéján, hol nagy, díszes közönség előtt „külön szenzációja volt a műsornak Kabdebó Ferencné, a nyilvánosság előtt régesrég nem szerepelt Liszt-tanítvány mesteri zongorajátéka és Haják Károly elragadó szépségű két hegedűs-za Zsizsmann kíséretével.”¹³⁶ Jelképes szereplés! Hisz Haják Károly és Zsizsmann Rezső századunk első három évtizedében Marosvásárhely és a Székelyföld zenei életének meghatározó egyéniségei voltak. Zsizsmann Rezső például 1913—1929 között egyedül Marosvásárhelyen 190 hangversenyt lépett föl. Hogy zenei működését fölmérhessük következzen itt föllépéseinek színhelysorolása: Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós, Parajd, Szováta, Nyárádszereda, Csíkszereda, Csíksomlyó, Régen, Dés, Medgyes, Nagyenyed, Torda, Segesvár, Székelyudvarhely, Brassó, Sepsiszentgyörgy, Nagyszeben, Gyulafehérvár, Zalatna, hol többször is hangversenyzett. Ez tehát nemcsak generációs váltás, hanem a minőségi követelmények mellett elképesztő mennyiség is! Egy emberöltővel korábban nem volt ekkora igény, de nem volt zenésztársadalom sem, mely kielégíthette volna. Másfelől Zsizsmann Rezső aktív férfi muzsikusként jött Marosvásárhelyre, miközben Simay Rozália két-gyermekes úrnőként 20 évvel korábban. Végül nem hanyagolhatjuk el: a bizonyítási kényszer, mely a Trianon utáni Erdélyben fellángolt a kisebbségi sorsra ítélt magyarságban, minden kulturális megnyilvánulásnak deklarációs jelleget adott és a magyar közönség eként is támogatta.¹³⁷

Másodszor 1916. febr. 7-én a kultúrpalota zsűfolásig megtelt nagytermében a vak katonák alapja javára „Dr. Kabdebó Ferencné nagyszabású zongoradarabjai, a maguk erőteljességében, káprázatos technikájukban, kifejezésük pózok nélkül való dús változataiban, érzésgazdagságukban egyaránt rávallottak az előadó művésznő világhírű nagy mesterére: Liszt Ferenczre.”¹³⁸

Eddigi ismereteim szerint, hatyúdala 1920. febr. 16-án volt a marosvásárhelyi Kultúrpalotában. Rendhagyó módon, ezúttal egész estét összefoglaló műsorral jelentkezett, melybe kedvenc és sikeres darabjait gyűjtötte össze:

I. a. Mosonyi M.: Patriarchalis

- b. Bach: Andante, Rondo C
- c. Gounod—Liszt: Fauszt-átirat
- II. a. Chopin: Fantaisie—Impromptu
- b. Zichy Géza: Valse d'Adele
- c. Liszt F.: Második Magyar Rapszódia¹³⁹

Sajnos Budapesten már nem volt hozzáférhető a korabeli marosvásárhelyi sajtó, így csak előbbi, általános jellegű kutatásomra utalva említhetem, hogy sikeres zongoraest volt, a kritikus külön kiemelte az előadó nagy technikai készségét.¹⁴⁰ Hasonlóképp jegyzem azt az 1920. június 27-én megjelent cikket, mely Kabdebó Ferencnével foglalkozik, de melynek tartalmát ugyancsak nem tudom közölni.¹⁴¹

Ekkor együtt él Erna nevű leányával, ki a zeneiskola szervezte énekkarban is részt vett, mely Zsizsmann Rezső vezetésével 1914 tavaszán kezdte működését.¹⁴² Erna, másképp is, barátnői emlékezése szerint, „nagyon szeretett zenét hallgatni.” Utolsó hangversenye után, melynek idején a művész 67 éves (!) volt, alig találunk vele kapcsolatos sajtóanyagot. A Zenei Szemle nevű lapunk, 1922-től megpróbálja fölkeresni a még élő Liszt-tanítványokat, ennek során jelent meg a szeptemberi számban a „Szaporodnak a Liszt-tanítványok” című rövid beszámoló S. Fáy Szeréna tollából. Ez főlegméli újra Simay Rozáliát mint Liszt-tanítványt, ki Marosvásárhelyen él és időként jótékony rendezvényeken lépett föl.¹⁴³ Bár erre immár alig figyeltek érdemben, hisz az 1991 őszi Budapesten rendezett kiállításon, melynek célja a Liszt-tanítványok bemutatása volt, Simay Rozália neve nem szerepelt.¹⁴⁴ Szeretném remélni, hogy ezen írás után fölfedezik a magyar zenetörténelem számára és az őt megillető helyet elfoglalhatja.

További életéről pillanatnyilag alig van adatunk. Az említett és idézett Pásztortűzbeli cikk, melyet leánya írt, még egyszer, utoljára tudósít Rozália asszonyról.

A Székelyföld 1934. szept. 16-án jelentette, hogy évtizedekig tartó súlyos betegség után, csupán leánya szerető gondozása mellett, szép csendesen elhunyt özv. Kabdebó Ferencné, Simay Rozália, kinek a Kultúrpalota előtti időkben, Marosvásárhelyen sokáig előjáró szerepe volt.¹⁴⁵ A helybeli Ellenzék még ennyit sem közöl. Kolozsvárt ellenben, az ottani Ellenzék így méltatta: „Meghalt Liszt Ferenc utolsó Erdélyben élt tanítványa. Marosvásárhelyről jelentik: özv. Kabdebó Ferencné, született Simay Rozália hosszas szenvedés után 77 éves korában szombat este elhunyt. Az elhunyt Liszt Ferencnek volt a tanítványa és Marosvásárhely zenei életének évtizedeken keresztül egyik főtényezője. Elköltözését leánya, Kabdebó Erna kiváló író, Loránt nevű fia és fivére Simay Gyula, nyug. miniszteri tanácsos, a nemrég elhunyt Fáy Szeréna drámai művésznő férje, gyászolja. Özv. Kabdebó Ferencné Marosvásárhely egész magyar társadalma a legnagyobb részvétellel kísérte utolsó útján.”¹⁴⁶

Sírja a r. kat. temetőben, a felső kápolna melletti parcellában, 43/VII. számon található. Vaskerítés veszi körül a sírt fedő betonlapokat és a fekete gránitkövet, mely szerint együtt nyugszik férjével és 1972-ben elhunyt Erna leányával.

SIMAY ROZÁLIA FÖLLÉPÉSEI:

- 1876. dec. 17. (SA) 6. LF: M roham-induló (ott volt LF!)
- 1877. márc. 11. (SA, LF-reggély) 1. Seilern H.: Liszt-induló 8 kézre (ott volt LF!) szept. 16. (Szujv) ?
- 1878. jan. 27. (SA) 1. LF: A keresztes vitézek indulója 8 kézre (ott volt LF!) febr. 16. (SA) ? LF: Don Carlos ábránd márc. 10. (SA, LF-matiné) 2. Don Carlos ábránd, 7. Gobbi: Festcantate (ott volt LF!) júl. 13. (SA, M verseny) 10. SA: Klapka-induló-átirat, LF: II. MRap. 4 kézre = I. díj júl. 14. (SA, magánjáték és ének) 1. LF: Vom Fels zum Meer, 4 kézre, 18. LF: Ábránd Athén romjai felett.
- 1880. febr. 16. (SA) Mendelssohn: D-dúr cselló-zgrá szonáta márc. 1. (Bignio Lajos hgve) 2. Schubert: Két impromptu, 6. Beethoven—Liszt: „Athén romjai” ábránd két zgrára (ott volt LF!) márc. 3. (SA) utolsó előtti szám. Schubert: M divertissement 8 kézre. márc. 7. (SA) 2. LF: Roham-induló, 7. L—Végh: Grand galopp chromatique 8 kézre aug. 28. (Szujv) 2. LF: MRap ?, Zichy G: Keringő bal kézre utolsó pont: L—Beethoven: Athén romjai ábránd
- 1881. márc. 5. (Bpi ifjak társulata) ? Sausy: Soirées de Vienne, SA: Türr-induló márc. 15. (SA) L—Csajkovszkij: Polonaise (ott volt LF!) május 28. (Bfh) 3. LF: MRap ?, Schubert—Tausig: Marsch mil. nov. 3. (Kv) 6. L—Beethoven: Athén romjai ábránd
- 1882. szept. 16. (Kv) 1. Mosonyi: Patriarchalis, LF: Don Carlos ábránd, (Rádás: Chopin: Keringő ?)
- 1883. május 27. (Szujv) 2. LF: XIV MRap
- 1888. aug. 5. (Előpatak) ?
- 1892. nov. 5. (Mvh) 3. L—Beethoven: Athén romjai ábránd
- 1893. ápr. 16. (Mvh) 2. Bach: Andante és Rondó, LF: Korcsolyatánc (A profétá-ból) dec. 5. (Mvh-izraelita Nőegylet) 2. Mosonyi: Magyar tanulmányok, Zichy G.: Adél-keringő, LF: MRap ? 4. Vörösmarty: Szép Ilonka-melodráma zgrakísérete
- 1894. ápr. 9. (Szujv) Händel: Változatok, LF: Korcsolyatánc, Vörösmarty: Szép Ilonka-melodráma zgrakísérete
- 1899. ápr. 3. (Szujv) ?
- 1900. ápr. 16. (Mvh) 3. Händel: Változatok, LF: XIV MRap
- 1904. nov. 7. (Mvh) 3. Chopin: Impromptu, LF—Meyerbeer: Korcsolyatánc
- 1907. június 20. (Mvh) 4. Beethoven: 13. szonáta I. tetele, LF: Fauszt-átirat
- 1909. jan. 9. (Mvh) 2. Beethoven—Liszt: Athén romjai ábránd
- 1914. dec. 6. (Mvh) ?
- 1916. febr. 7. (Mvh) több darab (??)
- 1920. febr. 16. (Mvh) önálló est. I. Mosonyi: Patriarchalis, Bach: Andante és Rondó C, Gounod—Liszt: Fauszt-ábránd. II. Chopin: Fantaisie—Impromptu, Zichy G.: Valse d'Adele, LF: II. MRap

1. BACH: *Andate és Rondó C* (Mvh 1893. ápr. 16., 1920. febr. 16.)
2. BEETHOVEN: *13. Szonáta* (I. tétel) (Mvh 1907. júni. 20.)
3. CHOPIN: *Fantaisie—Impromptu* (Mvh 1920. febr. 16.)
4. CHOPIN: *Impromptu* (?) (Mvh 1904. nov. 7.)
5. CHOPIN: *Keringő* (?) (Kv 1882. szept. 16.)
6. GOBBI H.: *Ünnepi kantáta Liszt-jubileumra* (Bp 1878. márc. 10.)
7. HÄNDEL: *Változatok* (Blacksmith?) (Szujv 1894. ápr. 9., SzR 1900. ápr. 16.)
8. LISZT: *Vom Fels zum Meer* (R 50) (Bp 1878. júli. 14.)
9. LISZT: *Magyar roham induló* (R 54) (Bp 1876. dec. 17., 1880. márc. 7.)
10. LISZT: *Magyar Rapszódia II.* (R 106) (Bp 1878. júli. 13., Mvh 1920. febr. 16.)
11. LISZT: *Magyar Rapszódia XIV.* (ua.) (Szujv 1883. máj. 27., SzR 1900. ápr. 16.)
12. LISZT: *Magyar Rapszódia ?* (ua.) (Szujv 1880. aug. 28., Bfh 1881. máj. 28., Mvh 1893. dec. 5.)
13. LISZT—*Beethoven: Athén romjai ábránd* (R126) (Bp 1878. júl. 14., 1880. márc. 1., Szujv. 1880. aug. 28., Kv 1881. nov. 3., Mvh 1892. nov. 5., 1909. jan. 9.)
14. LISZT: *Fauszt-ábránd* (R 166) (Mvh 1907. júni. 20., 1920. febr. 16.)
15. LISZT—*Meyerbeer: Korcsolya-tánc a Profétából* (R 223) (Mvh 1893. ápr. 16., Szujv 1894. ápr. 9., Mvh 1904. nov. 7.)
16. LISZT—*Csajkovszkij: Polonaise* (R 262) (Bp 1881. márc. 13.)
17. LISZT: *Don Carlos-ábránd* (R 268) (Bp 1878. márc. 10., 1878. febr. 16., Kv 1882. szept. 16.)
18. LISZT: *Grand galopp chromatique* (R 299) (Bp 1880. márc. 7.)
19. LISZT: *Keresztes vitézek indulója* (R 334) (Bp 1878. márc. 7.)
20. LISZT: ? (Szujv 1899. ápr. 3.)
21. MENDELSSOHN: *Cselló-zgra szonáta D-dúr* (Bp 1880. febr. 16.)
22. MOSONYI: *Patriarchalis* (Kv 1882. szept. 16., Mvh 1893. dec. 5., 1920. febr. 16.)
23. SAUSSY: *Soirees de Vienne* (Bp 1881. márc. 5.)
24. SCHUBERT: *Impromptu* (?) (Bp 1880. márc. 1.)
25. SCHUBERT: *Impromptu* (?) (Bp 1880. márc. 1.)
26. SCHUBERT: *M divertissement 8 kézre* (Bp 1880. márc. 3. ?)
27. SCHUBERT—*Tausig: Marsch Militaire* (Bfh 1881. május 28.)
28. SEILERN Hugo: *Liszt-induló 8 kézre* (Bp 1877. márc. 11.)
29. SIPOSS A.: *Klapka induló* (Bp 1878. júli. 13.)
30. SIPOSS A.: *Türr-induló* (Bp 1880. márc. 5.)
31. VÖRÖSMARTY: *Szép Ilonka-melodráma* (Mvh 1893. dec. 5., Szujv 1894. ápr. 9.)
32. ZICHY G.: *Keringő bal kézre* (Szujv 1880. aug. 28., Bfh 1881. máj. 28., Mvh 1893. dec. 5., 1920. febr. 16.)

Bfh=Bánffyhyunad
 Bp=Budapest
 FÖL=Fővárosi Lapok (Bp)
 hgv=hangverseny
 Legány 1986=Legány Dezső: Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886. Bp 1986.
 LERS=Legány Dezső: Liszt and Erkel's relations and students (In Studia Musicologica Acad. Hungaricae 18, 1976. 21–50.)
 LF=Liszt Ferenc
 Kv=Kolozsvar
 Kvi H= Kolozsvari Hírlap
 M (vagy) m=Magyar vagy magyar
 MRap=Magyar Rapszódia
 MP=Magyar Polgár (Kv)
 Mvh=Marosvásárhely
 PN=Pesti Napló
 R= Raabe: FL s Leben. II. H. Schneider Tutzing 1968.
 SA=Siposs Antal (zgra-iskolája)
 SzR=Szászrégen
 Szujv=Szamosújvár
 Vajda=Művészet világa. Szerkeszté Vajda Viktor. Bp 1885.
 ZA=Zeneakadémia (Bp)
 zgra=zongora
 ZIT=Zenetudományi Tanulmányok. Bp. 1953–1962.

- ¹ Moldován Gergely: Az örmények Moldovában. Armenia 1887. 204–209., Dr. Patrubány Lukács: Az örmények Moldovában a XVI. században. uo. 209–215., Merza Gyula: Az örmény betelepülés története Magyarországon. Armenia 1913. 5–11.
- ² Temesváry János: Magyar örmény nemes címerlevelek. 4.
- ³ Gemma: Szamosújvár és a kultúr-egylet. MP 1885. márc. 22., dr. Molnár Antal: Üdv az EMKÉ-nek! Armenia 1889. 257–259.
- ⁴ L. Erdély története Bp 1986. Akadémiai Kiadó, III. köt. 1574–75. Ha 1850-ben 7879 örmény származású személyt jegyez a statisztika, 1900-re már az örmények nem jelennek meg. Ellenben a statisztika hiányosságait dr. Gopcsa László is tárgyalja, az 1890-es népszámlálás adatait vallás szerint értelmezve. Így, szerinte, *legalább* 2702 személyre volt tehető ekkor a magyarországi örménység. Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen XX. kötete előbb (17. o.) 6000-re teszi számukat, később (234. o.) 12 000-re javítja azt. De a későbbi adatokat is összevetve, kissé elnagyoltnak vélem az örmények eltűnését téves statisztikai kérdőlapokra támaszkodva, így bizonygatni. Hisz 1910-ben csak a 7000 lakosú Szamosújváron 1000-en örménynek vallták magukat. Kvi H 1910. febr. 4.
- ⁵ Merza Gyula idézett cikke. Armenia 1913. 9.
- ⁶ Popescu, Ion Apostol: Basme armenesti din Transilvania. București 1967.
- ⁷ Sorban, Raoul: O viață de artist între München și Maramureș. București 1986.
- ⁸ „Egy pesti román lap tudni véli, hogy családját valamikor Corbul-nak hívták (ami magyarul hollót jelent).” Lakatos István: Erkel Ferenc. In: Zenetudományi írások, Kriterion Könyvkiadó Bukarest 1971. 147. Az említett pesti román lap: M. Bescanu: Concertu și balu romanescu című cikke, melyben a következőket írja: „csak a színházban hallottunk nagyobb könnyedséget az éneklésben, mint amit Constantina Dumtsa mutatott, és ott is csak a hírneves énekesnőtől, Hollósytól (ki valaha Corbul volt!).” Aurora Romana (Pesta) 1/13 Martiu 1865. 58.
- ⁹ Octavian Lazăr Cosma szerint előbb Ecaterina (azaz Katalin) (9. o.), majd „soprana română Cornelia Hölloși” (221. o.), „cîntăreasă română Cornelia Crețu–Hölloși” (245–246. o.), végül arcképét közli „Cîntăreasa română Cornelia Crețu–Hölloși” (Crețu–Hölloși Kornélia román énekesnő) szöveggel a 274. oldalon. Hronicul muzicii românești, III. kötet, Editura Muzicală, București 1975. Közvetlen, hogy a Moldovából menekülő örmények, még Moldovában, mesterségük vagy megkülönböztető jelük román nyelvben használatos megnevezését vették fel családnévüként. Kabdebó, Placintár, Borgovan mesterséggel kapcsolatosak, a Corbul, Korbuly valószínű fekete hajuk, szemük okán ragadt rájuk. E névtől viselőik még örmények maradtak és minden valóságos alapot nélkülöz őket románnak nevezni, hisz ilyen fölfogásban az előbb említett – ugyancsak örmény – Csász Magda – törököknek kellene vélni. Mellest Kornélia Kornélia atyja Korbuly Bogdán, anyja Csász Magda, – szüleinek örmény volta tehát kétségtelen. Armenia 1890. 72–75. és Szongott Kristóf: A Korbuly család – uo. 1907. 1–4.
- ¹⁰ Lakatos István: Erkel Ferenc in idézet mű. 144–145.
- ¹¹ Keleti újság (Kv) 1925. jan. 15., 1929. jun. 18–22., aug. 20., Ellenzék (Kv) 1934. febr. 14. (Jenei József: Armenopolis – üzenem kívül), Szilágyi (Zilah) 1939. ápr. 7. (t.: A mi régi örményeinkről.)
- ¹² A mvhi adófizetők rangsorában 1909 őszén a 7-dik helyen állt. Sz. Ell 1909. okt. 5. Az első világháború után, tanítónő leányával, Kabdebó Ernával élt.
- ¹³ Armenia 1895. 117.
- ¹⁴ Szongott Kristóf: Szamosújvár képviselői a korozzási országgyűlésen. Armenia 1889. 5–12. Született 1823. júli. 2-án Szamosújváron – elhunyt 1909. jan. 28. Kolozsváron. Szülei Simay János és Bogdánffy Veronika, tanulmányait szülővárosában, a gimnáziumot és jogi végzettségét Kolozsvárt nyerte el. Marosvásárhelyi gyakornokság után, hol az ügyvédi vizsgát is letette, okleveles jogászként tért vissza szülővárosába. Az 1848/49-es országgyűlésen választott képviselő, egyike volt a legfiatalabbaknak, a későbbi retorziótól egyik tanára mentette meg. A város polgármestere 1861-től és ettől kezdve folyamatosan volt működése, mely úgy az erdélyi magyarság, mint az örménység érdekeinek szolgálatában állott. Jog, társadalmi működése mellett, örmény költők verseit fordította magyarra és közölte az Armenia 1892–1901. közötti számaiban. Gyermekai: Simay Gyula (Szamosújvár 1863–Bp 1944) táblai tanácselnök, Fáy Szeréna hírneves színésznőnek férje, Simay Klementin, kinek férje Molnár Antal (Szamosújvár 1847–Bp 1902) a jog- és államtudományok doktora, országgyűlési képviselő, több bpi lap szerkesztője a múlt század nyolcvanas éveiben. (Armenia 1902. 33–43.), Simay Irma–Gajzágó Antalné, Simay Mariska–dr. Bogdánffy Miklósné.
- ¹⁵ Armenia 1899. Szamosújvári Híradó, no. 5. és uo. 11. sz./1903. Hazai krónika.
- ¹⁶ Armenia 1894. 233–235.
- ¹⁷ Kabdebó Erna: Liszt Ferencről. = Pásztorúti 1932. 305.
- ¹⁸ FöL 1875. okt. 5.
- ¹⁹ Művészet világa. Szerkesztő Vajda Viktor. Bp 1885. 12.
- ²⁰ Prahács Margit: A Zeneművészeti Főiskola L-hagyaték. 6. A L-hagyatékban maradt zeneművek. ZTT VII. Bp 1959. 538.
- ²¹ Legány 1886. 46.
- ²² Vajda 47.
- ²³ Vajda 48.
- ²⁴ FöL 1876., PN 1876.
- ²⁵ FöL 1876. dec. 19.
- ²⁶ FöL 1878. márc. 12.
- ²⁷ FöL 1875. febr. 6.
- ²⁸ FöL 1877. jan. 23. és febr. 14.
- ²⁹ Vajda 48.
- ³⁰ FöL 1878. jan. 29., PN jan. 29.
- ³¹ FöL 1877. márc. 13., Vajda 50.
- ³² FöL 1877. szept. 20.

- ³³ FöL 1878. febr. 19.
- ³⁴ FöL 1878. júl. 16., Egyetértés 1878. júl. 12., 14., 15.
- ³⁵ OSzK kisnyomtatványtár, gyászjelentések.
- ³⁶ PN 1880. febr. 17., Egyetértés febr. 17., FöL febr. 18.
- ³⁷ Kabdebó Erna: Liszt Ferencről Pásztorúti 1932. 305–306.
- ³⁸ Tróznar Sarolta írásbeli közlése, MvH 1985. nov. 29.
- ³⁹ Ha 1857-ben született, 1877-ben lehetett „húsz év körüli leányka” (!)
- ⁴⁰ Az említett mű Simay Rozália és Krisztinkovich Béla közös előadásában 1878. júl. 14-én a Vigadóban volt hallható, Siposs Antal magánének- és zene-vizsga-hangversenyén. Egyetértés 1878. júl. 15., (Műsorlap az OSzK kisnyomtatványtárában) Ekkor azonban LF nem tartózkodott Bpen. Ők ketten együtt a Vigadóban Bignó Lajos baritonista estjén léptek föl, 1880. márc. 1-jén. A korabeli sajtó, FöL márc. 2., PN márc. 2., Egyetértés márc. 2. nem említi mit is játsztak a Siposs-tanítványok, de az est műsorlapján (OSzK kisnyomtatványtár) a következőket találjuk: 2. Schubert: Két Impromptu zongorára Simay Rozália úrhölgy (sic!) ... 6. Beethoven–Liszt: „Athén romjai” ábránd két zongorára Simay Rozália és Krisztinkovich Béla úr. Ekkor ugyanis jelen volt LF! „...különösen kitűnt Simay Rozália kisasszony értelmes, kifejező játéka és már is figyelemre méltó technikája által. A közönség élénk tapsal jutalmazta a kezdő művészeket.” = FöL márc. 2.
- ⁴¹ L. 17. jegyzet.
- ⁴² Tehát 1880. márc. 2-től számíthatjuk Simay Rozália kisasszonyt a Liszt-tanítványok sorában.
- ⁴³ 1880 tavaszán tizenegy hazai és három külföldi L-tanítványról tudunk = LERS 48.
- ⁴⁴ Téved.
- ⁴⁵ 1879/80.: Karl Major, Elza Menzel, Toni Raab. 1880/81: Majewska. LERS 48–49.
- ⁴⁶ Ezt erősíti meg zenei leveleiben egy másik L-tanítvány, Bauholzer Júlia is.
- ⁴⁷ 1874. márc. 16. vagy 1877. febr. 15. Legány 1886. 252., 255.
- ⁴⁸ Nem találtam Beethoven-művet budapesti föllépésén.
- ⁴⁹ Ezt a művet nem játszta nyilvános hangversenyen.
- ⁵⁰ FöL 1880. márc. 8., Varga 57.
- ⁵¹ FöL 1881. márc. 15.
- ⁵² PN 1881. márc. 14.
- ⁵³ Vajda 59.
- ⁵⁴ Simay Rozália / úrhölgynek / A világi cszimbalmos / ábránd magyar népdalok / fölött / zongorára szabadon / írta / SIPOSS ANTAL / A kiadók tulajdona / ROZSAVOLGYI ÉS TÁRSA / Budapest / Sz. 1600 / Ára 1 fr 20 kr. 13. p. / 34 cm OSzK Zeneműtár Ms pr. 3383. Róla szól a FöL 1879. dec. 14. is.
- ⁵⁵ FöL 1880. szept. 1.
- ⁵⁶ MP 1880. szept. 2.
- ⁵⁷ PN 1881. márc. 7.
- ⁵⁸ Kelet (Kv) 1881. május 25–26.
- ⁵⁹ uo. május 31.
- ⁶⁰ uo. június 2.
- ⁶¹ FöL 1881. febr. 22., okt. 8.
- ⁶² Kelet (Kv) 1881. okt. 30.
- ⁶³ uo. nov. 5.
- ⁶⁴ Ellenzék 1881. nov. 4.
- ⁶⁵ MP 1881. nov. 5.
- ⁶⁶ uo. nov. 6.
- ⁶⁷ uo. 1882. szept. 16.
- ⁶⁸ uo. 1882. szept. 19.
- ⁶⁹ Ellenzék 1882. szept. 18.
- ⁷⁰ FöL 1883. febr. 14.
- ⁷¹ MP 1883. május 20.
- ⁷² uo. 1883. május 29.
- ⁷³ Ellenzék 1883. május 26.
- ⁷⁴ MP 1883. május 29.
- ⁷⁵ FöL 1883. nov. 13.
- ⁷⁶ Ellenzék 1883. nov. 16.
- ⁷⁷ FöL 1884. jan. 31., febr. 6–7.
- ⁷⁸ MP 1884. febr. 5.
- ⁷⁹ Szinyei J.: Magyar írók élete és munkái Bp. 1897. V. köt. 757.
- ⁸⁰ Jogtudományi Közlöny 1883–1886, Jog 1885–1888, Armenia 1891. 66–71.
- ⁸¹ OSzK kéziratár Kabdebó Loránd levelei

- ⁸² Józsa Mihály: A brassói Magyar Dalárda 25 éves története 1863–1888... Kiadja a brassói magyar dalárda 1889. 3–6.
- ⁸³ Brassó 1885. máj. 28. 239., illetve OSzK Kézirtattár Fond 36/2367 (1925. febr.) és Romániai Magyar Irodalmi Lexikon 2. Kritérion, Bukarest 1991. 567.
- ⁸⁴ Armenia 1894. 234.
- ⁸⁵ Brassó, 1885. 35., 69–70., 90., 158., 275., 1886. 418., 490., 510.
- ⁸⁶ Szentgyörgyi Dénes: Marosvásárhelyi Lexikon, 1912.
- ⁸⁷ A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság évkönyve 1914. Kiadja a Kemény Zsigmond Társaság 1914. 16.
- ⁸⁸ Kiss Pál: Marosvásárhely története. Bp. 1942. 168.
- ⁸⁹ Petelci István irodalmi levelezése. Kritérion, Bukarest, 1980. 304.
- ⁹⁰ Marosvidék 1892. szept. 25.
- ⁹¹ Marosvidék 1892. okt. 9.
- ⁹² Kiss Pál i. m. 21.
- ⁹³ uo.
- ⁹⁴ uo. 23.
- ⁹⁵ uo. 21–23.
- ⁹⁶ uo. 107.
- ⁹⁷ Marosvidék 1892. okt. 30.
- ⁹⁸ Armenia 1892. 383.
- ⁹⁹ Marosvidék 1892. dec. 4.
- ¹⁰⁰ Marosvidék 1893. 72.
- ¹⁰¹ Marosvidék 1893. 77., vö. Közérdek 1893. ápr. 23.
- ¹⁰² Armenia 1893. 160.
- ¹⁰³ Brassó 1885. febr. 12.
- ¹⁰⁴ Marosvidék 1893. 77.
- ¹⁰⁵ Marosvidék 1893. dec. 3.
- ¹⁰⁶ uo. dec. 10.
- ¹⁰⁷ Armenia 1894. 64.
- ¹⁰⁸ uo. 167.
- ¹⁰⁹ uo. 233–235.
- ¹¹⁰ Armenia 1913. 7.
- ¹¹¹ Armenia 1899. 5. sz. Szamosújvári Híradó.
- ¹¹² Marosvidék 1896. jan. 19.
- ¹¹³ uo. 113.
- ¹¹⁴ uo. jún. 21.
- ¹¹⁵ Marosvidék 1896. 341.
- ¹¹⁶ Székely Ellenzék 1900. okt. 23.
- ¹¹⁷ uo. 1909. okt. 5.
- ¹¹⁸ Marosvásárhely 1900. ápr. 18.
- ¹¹⁹ Közérdek 1900. ápr. 22.
- ¹²⁰ Marosvásárhely 1900. okt. 26.
- ¹²¹ uo. 1901. febr. 1.
- ¹²² Közérdek 1904. nov. 15.
- ¹²³ Egyetértés. Armenia 1903. 11. sz. Hazai krónika
- ¹²⁴ Székely Ellenzék 1907. febr. 16.
- ¹²⁵ Székely Lapok 1907. jún. 25.
- ¹²⁶ uo. 1908. márc. 4.
- ¹²⁷ Székely Ellenzék 1908. jan. 6., 9., 16., febr. 6.
- ¹²⁸ uo. febr. 11.
- ¹²⁹ Szabadi Judit: A magyar szecesszió művészete. Corvina 1979., Tükör (Mvh) 1913. júl. 19.
- ¹³⁰ Székely Ellenzék 1908. ápr. 21.
- ¹³¹ Marosvásárhely 1909. okt. 12.
- ¹³² uo. szept. 28., okt. 12.
- ¹³³ Székely Ellenzék 1909. jan. 12.
- ¹³⁴ uo. 1910. márc. 22.
- ¹³⁵ uo. 1910. márc. 27., 31., Székely Lapok 1910. márc. 27., 31.

- ¹³⁶ Székely Napló 1914. dec. 3., 8.
- ¹³⁷ Fancsal János: Zsizsmann Rezső (monográfia) kézirat 1986.
- ¹³⁸ Székely Napló 1916. febr. 8. és A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája. Kritérion, Bukarest 1973. 373.
- ¹³⁹ Tükör (Mvh) 1920. febr. 8.
- ¹⁴⁰ Tükör (Mvh) 1920. febr. 22.
- ¹⁴¹ uo. 1920. jún. 27.
- ¹⁴² A marosvásárhelyi városi zenciskola értesítője az 1913–1914-ik tanévről, szerkesztette Metz Albert igazgató VII. évf. 80.
- ¹⁴³ Zenei szemle 1922. szept. 75.
- ¹⁴⁴ A Liszt Ferenc múzeum rendezvénye
- ¹⁴⁵ Székelyföld 1934. szept. 16.
- ¹⁴⁶ Ellenzék (Kv) 1934. szept. 13. Simay Rozália szept. 8-án hunyt el.